

A csend és rend beszédes szép világa

VÁROSTÖRTÉNET A JÁKI ÚTI TEMETŐBŐL

Gyönyörűen parkosított, virágos sírkert a város szélén a Jáki úti temető, amelynek élete az első világháború után kezdődött a hősi halottak idetemetésével. Ez volt a mag: a katonák hazáért hozott szent áldozata tette kegyeleti hellyé a területet. Évtizedekig nem használták, majd a 60-as évektől fogva „a holtak városává” nőtt, ma 92 parcellában több mint negyvenezer ember nyugszik. Ingyenes elektromos autó könnyíti az idősök közlekedését, szükség esetén drón felvételekkel illusztrált online keresőprogram segíti a hozzátartozók, régi barátok, ismerősök megtalálását. A Szent Márton temető bezárása után, 1963. január 1-jén nyitották meg állandó temetkezésre, miután végképp megszűnt a földes temetés a régi temetőben, és bezárták korábban a szállósi, majd 1962-ben a kámoni, újperinti, Petőfi-telepi temetőt is. A lezárt temetőkben még tizenöt évig (1987. december 31-ig) lehetett hamvakat elhelyezni, urnát a meglévő sírba, sírba.

Az „új köztemető” az első világháború idején, 1916-ban jelölte ki a város, fontos volt, hogy akár gyalog, akár kocsin, akár villamoson könnyen, gyorsan megközelíthető legyen. Kialakítására monumentális tervvezetek készültek, a fő szempontok az áttekinthetőség, a gyakorlati használhatóság voltak. A századfordulós „boldog békeidők” városi fellendülésével együtt járt, hogy megszorodott a lakosság, a harcokban pedig sokan elesetek, gyorsan, sok temetési helyre volt szükség. Mindez megkongatta a vészharangot a város egyetlen temetője, a kétezer éve működő, bővítési lehetőségeiben már korlátozott Szent Márton temető felett. A legjobb mérnökök pályáztak terveikkel a Jáki úti temető kialakítására, az első díjat Wälder Gyula (1884–1944) neves építész nyerte (akinek családja a Szent Márton templom kriptájában kapott nyughelyet.) Ezeket 1920-ban Rauscher Miksa, a Bécsben tanult építész ismertette a városházán, és egy hétre ki is függesztette miután tájékoztató előadást tartott a lakosság számára, aztán fogadóórán válaszolt a bejövő érdeklődők kérdéseire. A szabályos kockás felosztást látta célszerűnek, a sivárság kerülésével. Azt az álláspontot képviselte, hogy a parkosítás mértéke nem mehet a gazdasági használhatóság rovására, ezért a szabályos elrendezés tervét látta érdemesnek a kivitelezésre. A temető hangulatának emelését az építész, kertész, szobrász tevékenységétől várta.

A temető területeként akkor 55 hold földet határoztak meg, ebből szorosan vett temető célra 51 ezer négyszöglet kívántak felhasználni (a fennmaradót gazdaságilag hasznosították), amelybe – úgy becsülték – 90 ezer holttestet helyezhetnek el. Az akkori számítás szerint a temetőt bő fél évszázadon át tartották alkalmasnak a befogadásra. A terület 80 százalékát soros földszáv tette ki, a széleken és az utak mentén

terveztek elhelyezni a sírokat, a kriptákat, a dízsírokat. Elgondolták a katonasírok helyét. Az új köztemető szükségességét alátámasztandó az építész azt is hangsúlyozta, hogy a város fő gondja, hogy megfelelően közegészségügy követelményeinek, ezzel együtt a háznál való ravatalozás helyett bevezetik a temetői ravatalozást. Ezután a megholtak a ravatalozó épületébe voltak szállítandók, annak ellenére is, hogy egyesek a kegyelet megsértését látták ebben. Az új köztemetőben a ravatalozón kívül további épületeket is terveztek: a főépületet, a temetőőr, a sírásó és a kertész lakását, gazdasági épületet, külön figyelmet kapott a kapuzat építése. Rauscher Miksa szorgalmazta, hogy mielőbb adják át a temetőt, amelynek hivatalos megnyitására végül csak 1963-ban került sor, de már az 1920-as évek elején megkezdődött a használata: a Szent Márton úti sírkertben eltemetett több mint ezer hősi halottat kihantolták, és átvitték az új köztemetőbe, ezzel megkezdődött a katonák méltó kegyeleti helyének kialakítása, ez volt a Jáki úti temető „magja”.

A területet 1922-ben rendezték a Hősi temetővel kezdve, mikor áttemettek ide 1164 háborúban elesett katonát a Szent Márton temetőből. Eleinte csak a környékbeliek temetkeztek ide, és csak rendkívüli esetekben. A ravatalozót 1938-ban építették a kiszolgálóhelyiségekkel együtt. Krematóriumot is terveztek, de az nem épült meg. Nagyszámú halottat – több mint ezer embert – a Szombathelyt ért 1945. március 4-i bombatámadás után helyeztek a Jáki úton nyugalomra, ugyanis a Szent Márton temetőt 42 találat érte, nem lehetett akkor ott elhantolni az áldozatokat. A temető a nyitáskor 30,66 hektár volt, a 80-as években kissé bővítették, azzal együtt most 33,63 hektár. A sírhelyek bővítési lehetősége már erősen korlátozott, a temető csaknem betelt, ezért az utóbbi években fent a dombon urnakriptás parcellafejlesztés történt.

Már a bejáratnál látható, hogy a temetőfalat is úgy újjították fel, hogy abban urnákat lehessen elhelyezni. Ez dr. Andor Ferenc kezdeményezésére történt a 2000-es évek elején, aki húsz éven át (1988-tól 2009-ig) volt a Vas Megyei Temetkezési Vállalat igazgatója – Életmű-díjat is kapott a szakmától –, és aki kísérőnk a Jáki úti temetőben tett sétán. Ő az, aki a város történetében meghatározó, neves személyiségek sírjait megmutatja, köztük polgármester, képviselő, pap, ügyvéd, építész, orvos, író, újságíró, költő, zenész, erdész, tanító, sportoló, akik mind-mind hozzájárultak Szombathely és Vas megye 20. századi fejlődéséhez a maguk területén.

Először a bejáratnál szemben álló Mindenki Keresztjéhez megyünk, amit Pintér László sárvári faragó készített 1989-ben, dr. Konkoly István szentelte fel és áldotta meg november 1-jén. Akkor már hat éve szerveztek közösségi halottak napi megemlékezést a megyeszékhelyen. Andor Ferenctől megtudjuk, már szinte minden falusi temetőben volt Mindenki keresztje, amikor a Jáki úti temetőből még hiányzott. A szép faragott alkotást tehát a már rendszeressé vált megemlékezések kapták: itt gyűjthetnek gyertyát, akik a hozzátartozójuk sírján nem tudják elhelyezni, vagy mert messze van, vagy mert nem is tudják, hol nyugszik.

A harangláb Solt Herbert tervei alapján készült, a püspökség a rönöki templom harangját adományozta ide a papi sírkertért. Ez a harang szól az elhunytakat kísérvé az utolsó útjára a ravatalozótól a sírig. Kongásával – mint a temető óriási szívének dobbanásai, amelyek kihangosítják az itt maradottak belső fájdalmát és veszteségét – várja befogadón végső nyughelyére, aki a földi élete végére ért.

A temető világa a mindennapokban a csend és rend. Andor Ferenctől azt is megtudjuk: a sírméret szokásosan 90 centiméter széles, 200 centiméter hosszú, jobbról-balról, fejtől-lábtól járda van. A sírhelyek használati ideje 25 év, a kriptáké 60–100 év, a kolumbáriumoké illetve urnakriptáké 10–20 év, utána meg kell hosszabbítani. Az utóbbi években jelentősen megnőtt a hamvasztásos temetések száma. 1987-ben 271 ilyen temetés volt (18 százalék), 2002-ben már 450 (41,4 százalék). Az utóbbi évek statisztikai adataiból pedig jól látszik, hogy a hamvasztásos temetések száma több mint kétszerese a koporsós temetésekének (2015-ben 1299 temetés volt, ebből koporsós: 416, hamvasztásos: 883, 2016-ban: 1360 temetés volt, koporsós: 422, hamvasztásos: 938). A Jáki úton 1987 és 2000 között 12.840 főt temettek el. Jelenleg 19.530 betemetett sír van.

A fél évszázada megkezdődött parcellázás és parkosítás a főmérnök hatáskörébe tartozott: Somkuthy Ferenc kertészmérnököt bízták meg vele 1979-ben, akinek nyugdíjazásakor (1990-ben) a munkakör megszűnt. Tizenegy évig dolgozott a zöld területek kialakításán, rendezésén, minőségi fejlesztésén. Örökzöldeket és lombhullató fákat ültetett, hársakat, platánokat, nyárfákat, juharfákat, vörös tölgyeket. Az eredmény ma is látható: méltó sírkert alakult ki a hatalmas területen. A temető jelentős része parkosított, ma is szépen gondozzák, az utak nagy része szilárd burkolatú, van közvilágítás, illemhelyek, kutak, megoldott a hulladéktárolás. A fenntartó a bejáratnál szép, növényekben gazdag ágyásokat állít ki mintaként, sírbeültetést és sírgondozást is vállalnak igények szerint.

A temető fő utcája a ravatalozóhoz vezet, az út mentén jobbra találhatóak a díszsírhelyek. A haranglábbal átellenben nyugszik Fazakas Péter (1935–2001) Ybl-díjas megyei főépítész, aki az építészeti, településrendezési kérdéseket közügynek tekintette, fontos volt számára a társadalmi megbecsültség. Elindítója volt az osztrák gyakorlatot példaként vevő, országossá terebélyesedő falumegújítási mozgalomnak, amely legelső rendezvényének 1989-ben Zsennye adott otthont. Az 1983–85 között épült csörötneki „Örök ige” templom terveiért Építészeti Nívódíjat kapott. A tervezéskor figyelembe vette, hogy a megvalósításban egy szakember és a falu laikus közössége fog részt venni, ezért egyszerű, hagyományos szerkezetekben gondolkodott. Az attrakciót Lessenyei Márta és Kiss Sándor képzőművészekre bízta, akikkel a kezdetektől fogva együtt dolgozott, együtt határozták meg az alkotások formáját, helyét, a szükséges megvilágításokat.

Balra térünk, Andor Ferenc nem messze innen megmutatja Asbóth József (1917–1986), Magyarország örökös teniszbajnoka nyugszik az „A” díszparcella egyik urnakriptájában. Az 1930-as években egész Európában ismert, sikeres játékos volt,

küzdőszellemét, lábtechnikáját, taktikai érzékét dicsérték. 1939-ben nyerte első bajnoki címét, majd 13 egyéni és 15 páros bajnoki címet nyert, ezzel a legeredményesebb magyar teniszező lett. Szombathelyen született, 1958-tól külföldön élt. Miután a versenysporttól visszavonult, a Belga Tenisz Szövetség ifjúsági szakfelügyelőjeként dolgozott, majd Brüsszelben, végül Münchenben volt edző, ott is halt meg.

Pár lépésre tőle, szintén urnakriptában helyezték el a szombathelyi születésű Koncz János (1894–1937) hegedűművész hamvait. Koncz János már 9 évesen fellépett, rendkívüli képességei hamar kitűntek, zseninek kikiáltva ünnepelte őt a helyi sajtó. Tanulmányait Stadler Izidor, Knebel Jenő és a Vasvármegye alapító főszerkesztője, Lingauer Albin is támogatta. Budapesten elvégezte a zeneakadémiát, amelynek oktató professzora is lett, mellette pedig a klasszikus zene széleskörű repertoárját játszó, neves koncertművész volt, aki valósággal varázsolt a hangversenyein, minden alkalommal rabul ejtve közönségét. Koncz János Budapesten halt meg, a főváros dízsírhelyen temettette el Farkasréten. Szombathelyen emlékbizottság alakult, 1938-ban emléktáblát avattak a szülőházán a Kálvária utca 10. szám alatt, ünnepi hangversenyt rendeztek a tiszteletére, ahol Bárdos Alice játszotta Koncz kedvenc zenedarabjának hegedűszólóját. Szombathely városa később is fontosnak tartotta emlékének méltó megőrzését, ezért 1986-ban exhumálták és áttemették Szombathelyre, ide a felesége, Keömley Bianca énekművész (1894–1980) mellé. A Bartók Béla Zeneiskolában 1974 óta 3 évente rendeznek róla elnevezett tehetségkutató hegedűversenyt.

A közelben nyugszik egy paragrafusjellel díszített síremlék alatt dr. Takáts Jenő (1930–2011), neves szombathelyi ügyvéd, aki az 1909-től kamarai tag édesapja hivatását folytatta, így ma már több mint százéves praxisra tekint vissza Fő téri irodájuk, amit jelenleg is működtetnek: felesége, dr. Takátsné dr. Tenki Mária és lánya, dr. Takáts Eszter ügyvédek. Dr. Takáts Jenő hitvallása az volt, hogy az ügyvéd karrierjét az ügyfelek tisztelete és megbecsülése teszik teljessé. Azzal a célkitűzéssel dolgozott, hogy tevékenysége pozitívan alakítsa a joggyakorlatot, a közjót szolgálja. Az Osztrák Köztársaság tiszteletbeli konzulja volt, a Vas és Zala megyét magába foglaló konzuli kerület vezetője, vagyis szükség esetén – honorárium nélkül – segítséget nyújtott a hozzánk átjáró osztrák állampolgároknak, például baleset vagy elvesztett útlevel esetén, gondoskodott arról, hogy az eljárás az anyanyelvükön folyhasson.

A ravatalozó előtt balra védett kis sírkertet találunk a Vas megyei természetvédelmi csoport táblájával. A vaskeresztek a báró Maurer család tagjainak emlékét őrzik az örökzöldek között. A mai napig koszorúzzák, gondozzák ezeket a nyughelyeket. A Maurer család egyik ága Erdélybe nyúlik: Mihály (1630–1648) I. Rákóczi György erdélyi fejedelem udvari embere volt. Szolgálatiért 1642-ben az Olt partján fekvő Ürmös helységet kapta adományképpen. 1644-ben országos követ lett a török portánál. Önkezével vetett véget életének, mivel egy alkalommal úgy ítélte meg, hogy nem jól végezte el a feladatát. A Maurer család egy másik ágán Mátyás a 17. században birodalmi és örökös osztrák lovagi nemességet szerzett „von Kronegg zu Ungarshofen” előnévvel és címerbővítéssel. Száz évvel később, 1777-ben birodalmi lovagi ran-

got érdemelt két leszármazott: Pál és Frigyes, majd 1787-ben birodalmi bárói rangot a Bécsben élő Alajos. Leszármazottja Eduárd, akinek három gyermeke született: Matild, Adolf és Oszkár (1860–1928). Utóbbi Szombathelyi Bodroghy Magdolnát (1869–1891) vette feleségül, aki korán elhunyt. Oszkár újránősült, három fia a második nejétől, Brunner Henriettől született Árpádhalmon: Ervin, Albert és Eduárd. Mindhárman jelölve vannak a Jáki úti temetőben, a családi sírkertben. Balra a három vaskereszt előtt márványtáblára vésték a nemesi családtagok neveit: Maurer Oszkárné (1878–1961) mellett két fia, Albert (1900–1986) és Eduárd/Ede (1903–1982), illetve Ede felesége, Valach Emília (1905–1986). Szemben velük másik három vaskereszt áll, a sírkert bejáratától jobbra: a márványtábla a harmadik testvér, Maurer Ervin (1899–1866) és neje, a bécsi születésű Kiskeszi Baer Valéria (1899–1977) emlékéét őrzi, illetve lányukét, Erzsébetét, aki szintén Bécsben született 1922-ben – valószínűleg ott élt akkor a család –, és 1958-ban hunyt el Szombathelyen.

Andor Ferencről megtudjuk: a ravatalozó kupoláját 2002-ben újították fel, vörösrézlemezekkel borították, a maradék lemezből névtáblák készültek a katonasírokra. Körbejárjuk az épületet. A homlokzat íveit négy angyal díszíti, Rumi Rajki István szobrászművész alkotásai.

Az épület mögött találjuk a papi sírkertet, amelyben a központi kereszt mellett nyugszik dr. Winkler József (1905–1981) püspök, aki Rómában végezte a teológiát, 1930-ban szentelték pappá, 1933-ban tért haza. Jákon volt káplán, majd plébános, aztán Budapestre ment, ahol a Szent Imre kollégium teológia tanára volt. 1937-től Szombathelyen élt: a szeminárium preferátusa és teológia tanára volt. Kisgyőri kitérő után, 1956-tól a szombathelyi Szent Erzsébet plébánián szolgált. Titokban szentelték püspökké 1959-ben, az állam nem fogadta el a kinevezését.

A püspök előtt dr. Pataki László (1923–1981) kanonok nyugszik, akit Szombathelyen szenteltek pappá, Vas megyében, Kenyeriben és Karakón szolgált, volt káplán Zalaegerszegen, hitoktató Kőszegen, doktorált teológiából. 1952-től a szombathelyi főplébánia káplánja, 1956-tól 1969-ig a püspöki könyvtárban és levéltárban dolgozott. 1957-ben „államellenes izgatás” miatt letartóztatták, Szombathelyen a Megyei Börtönben, majd Budapesten raboskodott. Az ügyét végül is nem tárgyalták, ejtették a vádat, így kiszabadult. 1965-ben középiskolai tanári és könyvtárosi oklevelet szerzett. A Lourdes-i zarándokúton, a kegyhelyen halt meg Franciaországban, holttestét hazahozták.

Andor Ferenc megmutatja a korán elhunyt, népszerű ifjúsági lelkipásztor, a szombathelyi székesegyház plébánosa, Miszori Zoltán (1960–2012) sírját. Úgy tartják, rendkívüli pap és rendkívüli ember volt, az erdőmérnöki pálya helyett választotta a papi hivatást. Zoli atya – ahogy mindenki hívta – számos közösség elindulását és működését segítette, neki köszönhetőek a főplébánián a Szentlélek szemináriumok, és a zenei, liturgiai igényességgel tartott gitáros misék. Hívei úgy emlékeznek rá, hogy ahová helyezték, mindenhol felvirágozott a lelki és közösségi élet. Az esperesfőplébános életéről Pásztor címmel készített dokumentumfilmet két fiatal alkotó.

Az F6/a parcellában, az urnakripták között megnézzük Vitéz Both Béla (1921–2001) nyugalmazott dandártábornok és neje, Németh Olga (1919–2000) nyughelyét. Vitéz Both Béla részt vett a második világháborúban, majd szovjet hadifogságba került, később a recski munkatáborba vitték. Alapítója volt a Recski Szövetségnek és a Honvéd Hagyományörző Egyesületnek. Halálának évfordulóján minden évben katonai tiszteletadással és egyházi szertartással emlékeznek rá a Jáki úti temetőben, sírját megkoszorúzzák a katonai, városi és megyei vezetők.

A D10-es parcellában dr. Gonda György (1923–2000) környezetvédelmi államtitkár, a Vas megyei tanács elnöke és felesége, Wagner Margit (1918–2001) nyugszik urnakriptában. Gonda György az 50-es évek elején a Pécsi Tudományegyetemen jogász végzettséget szerzett, majd 1957-től 1978-ig volt Vas megye első embere, 2000-ben Szombathely Kultúrájáért Életmű-díjat kapott. Hozzá kötődik a Csónakázótó, a Vasi Múzeumfalú, a büki és a sárvári fürdők kiépítése, a kórház szakszerű bővítése, a vérellátó megépítése. Támogatta Bartók Béla, Berzsényi Dániel és Derkovits Gyula kultuszát, a Zsenyei Művésztelepet, a szombathelyi főiskola fejlesztését, a művelődési intézmények létrehozását, nevéhez fűződik a Szombathelyi Képtár. 1995-ben a Bartók Fesztivál Barátainak Köre első elnökévé választották. Kurtág György 2001-ben zeneművet írt tiszteletére.

A második világháború szombathelyi áldozatainak emlékművéhez érünk, ami olyan borzongató, mintha a földből kinyúló, életért könyörgő kezek nyúlnának hosszú ujjakkal az ég felé. Aztán felkeressük a szombathelyi Pedagógusok Szakszervezete által 1987-ben állított „tanítók” sírját, rajta az örök tüzet jelképező, kőből faragott fáklaláng és egy szép márványkönyv. Somogyi Ferenc (1872–1957) szombathelyi igazgató tanító, a Magyarországi Tanítók Szakszervezete (MTSZ) első szombathelyi és Vas vármegyei elnöke, Vas vármegye 1919-es direktóriumának művelődési megbízottja volt. Borossay Béla Miklós (1886–1934) szombathelyi néptanító, az MTSZ első szombathelyi és Vas megyei titkáráként tevékenykedett.

Megyünk tovább, a C17-es parcellában megtekintjük 1956 mártír hőse, dr. Welther Károly (1905–1957) síremlékét. Kolozsváron született, jogásznak tanult, 1945-ben jött Szombathelyre, ahol „B” listára került, így jogi tanácsokat adott, de segédmunkát végzett. Később újra ügyvédként praktizált. Az 1956-os Megyei Forradalmi Bizottság elnöke volt, november 4-én letartóztatták. Szabadulása után önkézzel vetett véget az életének. Később exhumálták, és áttemették ide a Jáki útra. Felesége, Mimike (1907–1990) mellett nyugszik.

Az U parcellákhoz megyünk, az úgynevezett amerikai, vagyis hant nélküli sírokhoz. Szép, parkosított, gazdagon beültetett rész, mintha egy kertben járnánk, és a hantok helyén mintha virágágyások lennének. A kerítésnél gyereksírokat, kórházi sírokat találunk. Andor Ferenc az F parcellában megmutatja a szombathelyi 1945. március 4-i bombázás áldozatainak fekete márvány emlékművét, amit Szombathely városa állíttatott a 70. évfordulóra. Itt van Csiki Lajos, magyar királyi repülőmérnök őrnagy, tábori pilóta különleges síremléke is, egy propeller díszíti. A tiszt halálos

balesete 1944. április 18-án történt, lezuhant „Héjja” nevű gépével a szombathelyi reptérré.

A D6-os parcellában felkeressük Éhen Gyula (1853–1932) polgármester, magyar királyi kormányfőtanácsos családi nyughelyét, amire fekete márványoszlopot emeltek a hozzátartozók. Jogász végzettséggel rendelkezett, 1879-től volt városi képviselő, 1895-től 1901-ig volt Szombathely első embere. 1897-ben „A modern város” című könyvében foglalta össze fejlesztési elképzeléseit, amiket aztán meg is valósított, megnyerve a város társadalmának támogatását. A képviselő-testületnél szélesebb bázisra kívánt támaszkodni, kaszinót hozott létre, hogy legyen hol megvitatni a közügyeket. Az iparos és kereskedő rétegre ugyanúgy számított, mint az értelmiségre. A város polgárainak minél szélesebb rétegét igyekezett aktivizálni, és bevonni a nagy célok megvalósításába. Előtérbe helyezte a közegészségügyi és közbiztonsági szempontokat, a város fontos ügyének tartotta az iskolafejlesztést és a tanítószágot. Idejében rendezett utcahálózatot hoztak létre, kijelölték a köztereket, vízvezetékeket fektettek le, víztornyot, kutakat létesítettek, csatornáztak. Megépült a gyalogsági kaszárnya, a városi bérház, a felsőkereskedelmi iskola, az állomás, a protestáns templom, a villamosvasút, a cukorkagyár, a szövőgyár. Villák, lakóházak épültek, pénzintézetek jöttek létre. A nekrológiában azt írták: mikor polgármester lett, Szombathely egy pár ezer lakost számláló, nagybacska faluhoz volt hasonlatos, ahol sem vezetékves víz, sem szennyvízelvezetés nem volt, de közvilágítás sem. Mikor pedig átadta a várost, megháromszorozódott lélekszámmal, modern, csinos, tiszta települést hagyott az utókorra, amely Dunántúl egyik meghatározó kulturális, ipari és kereskedelmi központja, a „Nyugat királynője” lett.

A díszparcellához sétálunk, Andor Ferenc megmutatja elődje, Barnák János (1934–1988), a Vas Megyei Temetkezési Vállalat korábbi igazgatója sírját. A vállalat 1953-ban alakult meg a szombathelyi és a kőszegi temetkezési vállalat összevonásával, és még abban az évben az egész megyére kiterjedően megkapta a teljes körű temetkezési szolgáltatások végzésének feladatát: a temetéssel kapcsolatos teendőktől a kegyeleti tárgyak biztosításáig, értékesítéséig. Vidéken fiókok szerveződtek, amelyek tevékenységét a megyei központ koordinálta, irányította. Az ő idejében történt, hogy a Szombathelyhez csatolt falvak temetőivel együtt a temetkezési helyek száma a megyeszékhelyen jelentősen megnőtt – Szöllőst (1933) követően Herény, Kámon, Olad, Szentkirály, Gyöngyöshermán, Zarkaháza (1960) és Zanat (1969) temetőivel bővült –, majd közülük többet be kellett zárni, mert beteltek. A szöllősit már 1953-ban bezárták, az újperintit, a Petőfi-telepit és a kámonit 1962-ben. Ugyanebben az évben kellett bezárni a város legrégebbi és legnagyobb temetőjét, a Szent Márton útít, 1963-ban pedig megnyílt az addig csak ritka alkalmakkor használt Jáki útí. A Vas megyei temetések körülbelül fele Szombathelyen zajlott, ezért a 80-as évekre jelentősen bővült a Vas Megyei Temetkezési Vállalat dolgozói létszáma, helyet kaptak az érdekképviseltek. Akkor alakult ki a temetkezési szolgáltatásoknak, a temetők működtetésének ma is köztudatban élő formája.

Nem messze tőle nyugszik Gazdag Erzs (1912 –1987) költőnő, aki az 1940-es évektől Szombathelyen élt és alkotott. Pável Ágoston nyelvész, néprajzkutató és Weöres Sándor költő atyai, baráti támogatásával indult a pályáján. Országos hírnevet szerzett a „Mesebolt” című kötetével, aztán a Móra Kiadónál sorra jelentek meg a könyvei. Versei beépültek az óvodásoknak és kisiskolásoknak tanítandó művek közé, közülük többet Kodály Zoltán zenésített meg. Részt vett a helyi irodalmi élet szervezésében, 1981-től a szombathelyi írócsoport elnöke volt. Úgy emlékeznek rá, hogy mindent el tudott intézni, az Életünk klub is az ő műve volt. Híd szerepet töltött be a megye, a város művészete és minden intézmény, hivatal között. Az országos nyelvművelő mozgalom szolgálatába állította Vas megyét, itt is elindította a Kazinczy szépkiejtési versenyeket. 1978-ban József Attila-díjat kapott, 1982-ben Kodály-emlékéremmel tüntették ki. A hátrahagyott egymillió forintjából létrehozott, nevével fémjelzett alapítvány a halála után majdnem harminc évig még működött.

A díszsírhelyek sorában találjuk Pozsgai Zoltán (1923 –1987) újságíró, szerkesztő, a Vas Népe főszerkesztője sírját, aki a hatvanas évek végén érkezett Szombathelyre. Az újság történetének egyik meghatározó szerkesztője, főszerkesztője volt, méltó utódja Lingauer Albinnak, aki a jogelőd Vasvármegyét 1889-ben alapította, és érdekes, színvonalas lapszámok megjelentetésével rászoktatta a Vas megyeieket az újságolvasásra. A több utódlap után a nevét 1956-ban Vas Népre változtató újság élére kerülve, az évszázados hagyományt tisztelettel kezelve vitte tovább Pozsgai Zoltán a napilapot. Informatív, ugyanakkor olvasóbarát és korszerű megoldásokat alkalmazott, szerkesztőségébe jó érzékkel válogatott be tehetséges újságírókat. Nyitott, minden újra, érdekesre, fontosra odafigyelő, értékkereső szemlélettel vezette a lapot, amire itt az osztrák határ mentén, a századfordulós „Nyugat királynője” örökséget nem felejtő, viszonylagos polgári közegben igény volt. Az eladott példányok és az olvasók száma folyamatosan emelkedett, és bár Pozsgai Zoltán a rendszerváltozás előtt két évvel elhunyt, az ő érdeme, hogy a megyében – mint a világháborús idők megelőzően – megint a családok mindennapi életének része lett a helyi napilap, és a halála után néhány évvel egy német befektető számára nagyon jó üzlet volt megvásárolni a stabil szakmai és anyagi háttérrel rendelkező lapkiadót.

Tibold Iván (1936 –1994) zeneszerző, muzsikusbőgős is a díszparcellában nyugszik, aki a szombathelyi zeneiskola igazgatója volt 30 éven át. Kezdetől fogva az egész megyében gondolkodott. Az ő idejében alakult ki Vas megye zeneoktatásának hálózata, a fiókiskolákba is szakmailag jól felkészült fiatal oktatógárda került, olyan aktív muzsikuskok, akik hangszerüknek művészei is voltak. 1967-ben hozta létre kollégáival a „Forrás” című kéthavonta megjelenő folyóiratot, amely a megye zeneiskoláinak tájékoztatására szolgált. Beszámolt a fontosabb zenei eseményekről, bemutatta a megye iskoláit, foglalkozott hangszertörténettel, híres előadóművészekkel, nagy zenepedagógusokkal is. 1979-től vezette a Vas megyei Zeneiskolák Igazgatói Tanácsát (majd Munkaközösségét), segítette a kisebb iskolák munkaerőgondjainak megoldásában, szervezte a közös hangversenyeket, zenei versenyeket. 1975-ben megbízták a szombathelyi Zeneművészeti Szakközépiskola művészeti tevékenységének szervezé-

sével, irányításával, majd a négy osztály kiépüléséig ellátta a művészeti igazgató feladatait is.

Dízsírhelyet kapott a várostól Holdosi József (1951–2005) költő, tanár is. A Pécsi Tanárképző Főiskolán magyar–történelem szakos hallgató volt, 1971 óta versei, majd a cigányság sorsát és hagyományát feldolgozó regényei jelentek meg. 1975–1979 között kollégiumi nevelőtanárként dolgozott. 1978-ban elvégezte az ELTE BTK, magyar nyelv és irodalom szakát. 1981-től gimnáziumi oktató volt. Kányák című, 1978-ban megjelent regényével a következő évben elnyerte a Művészeti Alap legjobb elsőkötetes szerzőjének járó díját. Költői erejű prózát írt, García Márquez „mágikus realizmusával” rokonítják. Kisregényeinek, elbeszéléseinek hősei megpróbálnak megszökni a sorsuk elől, de végül illúzióikat veszítve szembesülnek azzal, hogy nem lehet. Egykori tanítványai ma is szeretettel emlékeznek rá Szombathelyen: nagyszerű ember volt, nagyszerű tanár, aki igazán meg tudta szeretetni az irodalmat.

Wagner András (1953–2007) is itt temették el a díszparcellában, aki a rendszerváltás utáni első szabadon választott polgármestere volt Szombathelynek, és két cikluson keresztül, 1990 és 1998 között vezette a várost. Legutóbb a Savaria TISZK Kht. igazgatója volt. Szombathelyen született, a gépészmérnöki felsőoktatás egyik legjelentősebb intézményében, a Bánki Donát Műszaki Főiskolán végzett, diplomáját autóközlekedési témakörben írta. Műszaki tanári végzettsége mellé középiskolai tanári képesítést is szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, majd a Regionális Politika és Gazdaságtan PhD fokozatát kapta meg a Pécsi Tudományegyetemen. 1989-ben belépett a Szabad Demokraták Szövetségébe, és a párt színeiben indult a polgármester választásokon, összesen háromszor. Az első két alkalommal nyert is: 1990-ben és 1994-ben, 1998-ban viszont alul maradt a Fidesz jelöltjével szemben, így önkormányzati képviselőként dolgozott tovább 2002-ig. Ezzel párhuzamosan, 1998–2000 között a Berzsenyi Dániel Főiskola oktatója volt a technika tanszéken. 2002-től az Oktatási Minisztérium munkatársaként, és az Alapkezelő Igazgatóság főigazgatójaként, majd miniszteri biztосként dolgozott. Szerencsétlen autóbaleset következtében hunyt el, halála után Szombathely díszpolgárává avatták.

A közelben nyugszik Gyebroszki János (1956–2014) városi képviselő, akinek halála évében Szociális Munkáért Életmű-díjat adományozott posztumusz a város, mivel a szociális területen hosszabb időn át kiemelkedő szakmai munkájával a város polgárainak körében közmegebecsülést szerzett. Sokak számára példa volt. Születése napja – 1956. október 23-án látta meg a napvilágot Budapesten – személyes életét is meghatározta: a szülei nyomtalanul eltűntek, és ő állami gondozásba került. 18 éves koráig nevelőotthonban élt. A középiskola elvégzése után dísznövénykertészetet tanult, felnőtt fejjel a Pécsi Tudományegyetemen szerzett okleveles humán szervező diplomát. 1992-ben költözött Szombathelyre. 2002-ben választották először önkormányzati képviselővé, és aztán még háromszor. 2002–2008 között a Szociális Bizottság elnöke volt, 2008–2010 között a Jóléti Alapítvány Kuratóriumának elnöke. Alapítója volt a Baleseti Sebészetért Alapítványnak, a Napház Alapítványnak, a „Százhold város-

részért” működő egyesületnek. Mindig szem előtt tartotta választókerületének, a KISZ-lakótelep környékének érdekeit, választói elismerték ezért. Számos jótékonyági akcióban vett részt. Lelkes, harcos közéleti ember volt, bátran vállalt konfliktusokat az általa jónak tartott gondolatokért. Hitvallása szerint a célja nem politikai karrier építése volt, hanem az embereken akart segíteni.

A díszparcellában nyugvó híres emberek sírjai között találjuk Tóth Géza (1932–2011) súlyemelő, mesteredzőét is, aki halálának évében a város díszpolgári címét kapta. Világbajnokságokon 4 arany-, 3 ezüst- és 4 bronzérmét szerzett. Európa-bajnokságokon 5 első, 3 második és 2 harmadik hely fűződik nevéhez. A tokiói olimpián ezüstérmes volt. 157-szeres országos csúcstartó, egyszeres világsúcstartó. Az országos képesítést adó segédedzői tanfolyamok gyakorlati oktatásában is nagy szerepet vállalt, kapott. 16 éven át volt válogatott versenyző, 1971-ben visszavonult. Több éven át tagja volt a Magyar Olimpiai Bizottságnak. Polgári foglalkozása testnevelő tanár volt. A Nemzetközi Súlyemelő Szövetség becsületrendjét ítelték neki 2002-ben. Vas megyében az évszázad legjobb sportolójának választották. Tagja a Vasi Halhatatlanok Klubjának.

Elsétálunk a kapuhoz, hogy igénybe vegyük az ott parkoló elektromos kisautót. Gépkocsivezetője egy fiatalember, aki itt diákmunkát végez, készséggel elvisz minket a dombtetőre, a szolgáltatás ingyenes. Fel, jobbra hátra, az úgynevezett kórházi parcellához megyünk, itt temetik el a halvaszületetteket. A kereszten sokszor csak egy szám áll, ezekhez a sírokhoz soha nem jönnek. Azokat őriz az emlékezet, ahol legalább egy női keresztnév szerepel, akié az eltemetett magzat volt. E parcella legszélén hantolták el a börtönben kivégzetteket, ide temették korábban az öngyilkosokat.

Visszamegyünk a bejárathoz, elköszönünk Andor Ferenctől, aki még két sírhelyre hívja fel a figyelmünket, amelyeket érdemes felkeresni, ha Szombathely neves polgárait keressük.

Dr. Smidt Lajos (1903–1975) kórházigazgató sebész főorvos, műgyűjtő, múzeumalapító nyughelye a D főút F–2-es kriptasoron található. Orvostanhallgatóként, és a Zeneakadémia ének tanszékének hallgatójaként 23 évesen gyalog, egy hátizsákkal ment el Rómába, hogy lássa a történelmi várost. Életében 27 ezer gyógyító sebészeti műtétet végzett, családtagjai, rokonai, barátai mellett páciensei is segítettek a gyűjtésben. Lakása, pincéje, padlása, folyosója tele volt értékes, a múlt századok kultúrájáról hírt adó tárgyakkal, a régiségeket sokszor maga restaurálta. Gyűjtött okleveleket, ösnyomtatványokat is. Kitartó gyűjtőszenvédélyének köszönhető, közel 40 ezer darabból álló gyűjteményét 1968-ban Vas megyének és Szombathelynek ajánlódta, múzeum létesítése céljából, hogy közkinccsé tegye. A Smidt Múzeumnak ő lett az első igazgatója, emellett vezette a vendégeket a kiállításban, és haláláig tudományos feldolgozó munkát végzett a gyűjteményben, amely az ország egyik legnagyobb és leggazdagabb magángyűjteménye. 2012-ig a megye és a város közös fenntartásban működtette a múzeumot.

Finta Sándor (1889–1950) író, költő a C–14-es parcellában nyugszik. Győrben született, romantikus íróként indult. 1913-ban került Szombathelyre, a püspöki iskolában tanított, a Szombathelyi Újság hírlapírójaként dolgozott. Behívták katonának, részt vett az utolsó nagy piavei támadásban. Hazakerült a háborúból, de még évekig a csatatér borzalmainak hatása alatt volt, nem találta a helyét. Legjobb alkotói korszaka 1920-30 közé esett, 9 kötete jelent meg ezalatt, további két könyvét ugyan később adták ki, de ekkor írta. Társadalmi és irodalmi elismerést hozott számára ez az időszak: elnöke lett a Katolikus Tanítóegyesület Országos Szövetségének, tagjai sorába választotta a Szent István Akadémia. Műveivel nemcsak a Vas megyei lapok foglalkoztak, hanem a Magyar Kultúra, a Katolikus szemle, a Napkelet, az Irodalomtörténet is. Katolikus íróként, költőként tartották számon, mikor 1950-ben elhunyt, nem kapott nekrológot a sajtóban, csak a családja, íróbarátai gyászolták.

Kiskós Ferencsel találkozunk, aki 2010-től ügyvezetője a Vas Megyei Temetkezési Vállalat jogutód cégének, a Vas Megyei Temetkezési Kft.-nek, amely a megyében jelenleg közel 60 alkalmazottal dolgozik. Valamennyi Vas megyei településen végezhetnek és végeznek is temetkezési és temetőüzemeltetési szolgáltatásokat, a temetők rendben tartásával igyekeznek megfelelni a társadalmi elvárásoknak.

A cégvezető elmondja, hogy amikor átvette Andor Ferencről a vezetést, azt tűzte ki célul, hogy megőrzi a régi értékeket, és próbál korszerű dolgokat létrehozni. Azt tapasztalta, hogy sokaknak nehézséget okoz a temető bejárása, gépkocsival pedig – a temetési szolgáltatások miatt – csak délelőtt 10-ig és 16 óra után hajthatnak be az arra jogosultak, ezért állította működésbe az elektromos kisautót, amit a bejáratnál vehetnek igénybe azok, akiknek szükségük van rá.

Az utóbbi évek fejlesztése az is, hogy felújították a virágáruda épületét egy olyan kegyeleti hely kialakításának szándékával, ahol a temetési szertartás befejeződése után a családtagok még le tudnak ülni egy kis időre, hogy együtt legyenek, beszélgessenek.

Egy másik újítás volt az online sírhelykereső program – aminek ma már okostelefonra is van alkalmazása –, mivel sokan keresik elhunyt, ismeretlen helyen fekvő hozzátartozójukat. A keresés gyakran családfakutatások nyomán indul. Akinek otthon nincs internetelérése, a temetőbejáratnál lévő információs pultnál kérhet segítséget. A program segítségével a hét működő szombathelyi, vagyis a Jáki úti, a Herényi, az Oladi, a Gyöngyöshermáni, a Zarkaházi, a Szentkirályi és a Zanati temetőben lehet online keresni. Az elhunyt nevét, születési és elhalálozási idejét kell megadni a <https://www.vasmegeyitemetkezés.hu/> honlapon, és térképen jelölve kapunk útmutatást. Amint Kiskós Ferencről megtudjuk, drónnal fényképezték le valamennyi sírt, húszezer elhunytat regisztráltak az adatbázisba, így a pontos helymeghatározás mellett még egy nagyítható fotót is kidob a rendszer, hogy könnyebben felismerjük a kérdéses nyughelyet. Ha valaki így sem találja, amit keres, az irodában kérésére előveszik a parcellakönyveket...

Egy újabb várostörténetet idéző temetői séta előkészítésére sírhelykereső programmal megkeressük néhány neves szombathelyi polgár sírját, azokét, akik életművükkel Vas megye arculatát formálták, életét jobbították.

Káldi János (1922–1991), a Kámban született költő a CT/1/26-os helyen nyugszik. Szombathelyre került, a Faludi Ferenc Gimnáziumba járt, 16 évesen jelent meg első verse egy diáklapban, majd Móricz Zsigmondnak küldte zsengeit, aki 1941-ben közölt is néhányat a Kelet Népében. 25 éves volt, mikor megjelent az első kötete. A „dunántúliság” harmonikus, derűs pillanatait festette meg, költészetének vissza-visszatérő motívuma a vasi, szelíd szépségű táj. Olyan értékeket keresett, amelyek utat mutatnak a bolyongó embernek, ilyen érték a természet rendjét követő örök megújulás képessége és az alkotás, a teremtő munka ereje és méltósága, amelyet a kétkezi dolgozók szorgalmában, ügyességében is felfedezni vélt. Verseire elsősorban Petőfi Sándor népszemlélete és a fiatal József Attila hatott. Különbéféle közművelődési munkakörökben dolgozott, 1960-tól a Szombathelyi Tanárképző Főiskola oktatója lett. Nagyszerű hivatásnak érezte a tanítást, amely nap mint nap meggyőzte, hogy „van értelme az életének”. Tanárként feloldást nyert a költőként megélt – egyszerre gyönyörűséges és nyomorúságos – szenvedés alól, amit magára szabott, hogy a sok kínból és magányból a versek megszülethessenek.

Radnóti Kovács Árpád (1902–1977) festőművészt, aki sokat dolgozott az egyház kérésére, számos jelentős portrét készített, városrészeket örökített meg, az A5-ös parcellában temették el. 1937-től Kőszegen és Szombathelyen tanított. 1947-ben alapítója volt a Derkovits Képzőművészeti Szabadiskolának – amit tíz évig vezetett –, és a zsenyei művésztelepnek, amit szakmai körökben „vasi Nagybányának” is neveznek. Szervezte a Vas megyei tárlatokat, tervezte a múzeumi kiállításokat, melyeknek rendezője és grafikus is volt, Derkovits-emlékkiállítás rendezett. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán végzett, klasszikus akadémiai képzettségét a plein air tanulásaival társítva festett életképeket, munkaábrázolásokat, történelmi témákat, portrékat, tájakat. Felejthetetlenek az aktjai, komoly anatómiai felkészültséget mutatnak rajzai. A régi szombathelyi ispotályokról szóló akvarellsorozata a megyei kórház tulajdona. Rendszeresen szerepelt vasi, dunántúli és országos tárlatokon. 1998-ban Szombathely városa posztumusz Életmű-díjat adományozott neki.

Békefi Antal (1926–1982) bakonyoszlopi születésű zeneszerző, pedagógus, népzene kutató a B3-as parcellában nyugszik, sírhelyét a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság „A” kategóriában a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította. A budapesti zeneakadémián végzett, 1959-től haláláig tanított a szombathelyi Tanárképző Főiskolán, volt tanszékvezető tanár. Az oktatás mellett kórust is vezetett, karnagyként fellépett Ausztriában és Csehszlovákiában. Fontosnak tartotta a zenei ismeretterjesztést, tudósokat, zeneszerzőket hívott Szombathelyre, zenei estek bevezető előadásait tartotta. Életművének meghatározó része a népdalgyűjtés. Amíg Zircen élt, a Ba-

konyvidék népzenejét gyűjtötte, amikor Szombathelyre került, a Vas megyei népdalokat, mindezt kötetben is megjelentette. A Kóta országos elnökségének és a Tanárképző Főiskolák Országos Bizottságának is tagja volt. Számos néprajzi, zenetörténeti, népzenei tárgyú cikke jelent meg, de emellett dalokat és kórusműveket, gyermekoperákat is komponált. Szombathelyen a Petőfi utca 31. számú lakóházon emléktábla jelzi, hogy ott élt és alkotott. Alig 56 évesen „a szíve vitte el”. Gyakran napi húsz órát dolgozott. Az utolsó időkben kandidátusi disszertációját írta.

Zentai Pál (1938–1987) festőművész, újságíró a C3-as parcellában egy elhajló, szív alakú levelet formázó sírkő alatt lelt örök nyugalomra. Mikor Veszprém megyéből, Tapolcáról Szombathelyre került, már több önálló és csoportos kiállításon szerepelt rajzaival, festményeivel. Fő témái voltak: a Balaton, a hegy, a falu, a szőlő, az országút, és a tájban az emberek. Szombathelyen újságíró lett, ami bizonyos kötöttséget jelentett számára, de nem akadályozta művészi pályáját, rendszeresen részt vett képeivel megyei és országos tárlatokon.

Dr. Majer Antal (1920–1995) aranydiplomás erdőmérnök, erdészeti kutató, egyetemi tanár fekete márvány síremléke a D8-as parcellában található. A sírfeliratot – „Csak a fák mulandóak, az erdő örök” – még életében vésette leendő sírkövére a Vasvármegye egy cikkének tanúsága szerint. Az országos hírvű professzor életének nagy részét nem Vas megyében, hanem Mezőföldön, a Bakonyban és Sopronban töltötte, az erdőkkel szerelemben. Számos könyvet, tíz egyetemi illetve szakmérnöki jegyzetet írt, egyetemi előadásait versekkel színesítette, összegyűjtötte a magyar líra erdőkről, fákról szóló verseit, Erdőpoézis címmel jelentette meg saját verseskötetét. 1961-től 1985-ig a soproni egyetem Erdőműveléstan Tanszékének vezetője volt, 1988-ban az Erdészeti és Faipari Egyetem díszdoktorává avatták. Élete végén, felesége halála után költözött Szombathelyre, lánya és unokái közelébe. Családján, barátain, ismerősein kívül az egész erdész társadalom gyászolta, amikor elhunyt. Volt professzorát a soproni egyetem saját halottjának tekintette.

Dr. Andits Miklós (1939–2017) neves gyermekorvost korábban elhunyt felesége, dr. Tichy-Rács Mária onkológus mellé temették, a szóbeli útbaigazítás szerint a ravatalozótól egyenesen fel kell menni a dombra. A csecsemő- és gyermekgyógyász a Pécsi Orvostudományi Egyetemen szerzett diplomát, majd a szombathelyi Markusovszky kórházban állt munkába, és ott dolgozott az utolsó időkig, mélyeséges humanitással, humorral rendezgetve a test problémái mellett a lelket is. Több mint fél évszázadot szentelt a gyógyításnak. Kezelt olyan kisgyereket, akinek az anyukája, de a nagymamája is a betege volt. Évtizedeket tanított is az egészségügyi közép- és felsőoktatásban, sok száz tanítványa volt, legendások voltak a hajnalban tartott vizsgái, azért hívta be korán a diákjait, hogy ne kelljen aznap sokat izgulni. Közismerten mindig biciklivel járt a városban, ahogy Cholnoky Péter professzor is, akitől saját bevalása szerint a tudományt tanulta. Rendszeres sporttal tartotta karban daliás

megjelenését, a HEKK RT-ben, a Hétfő Este Kosarazók Klubjában még közel 70 évesen is játszott.

A dombon megnézzük az urnaparcellát, amely Kiskós Ferenc idejében, 2011–12 után bővült. A 60x60-as urnakripták sövényes térelválasztással intimebb környezetet kínálnak a nyughely látogatói számára, de van sövény nélküli elhelyezés is, ott csak a sor közepén fut végig az örökzöld.

2014-ben, a Nagy Háborús Emlékév programsorozatába illeszkedően állították fel a Hősi temetőben a tábori miséző helyet, egy elején nyitott gerendaházat, amit Bíró László tábori püspök avatott. A házikó egy dokumentumfotó alapján készült, amely a Szombathelyről háborúba ment 83-as gyalogezredet ábrázolja, amint misét tart a fronton 1914-ben.

A Jáki úti temető bejárása során külön időt kell szánni a hatalmas, több mint 20 ezer négyzetméter területen fekvő Hősi katonai temetőre, ahol az első és második világháborúban elesett katonákat helyezték örök nyugalomra. A helyét már az első világháború idején kijelölték, mert a hősi halottak egyre nagyobb száma mutatta, hogy a régi Szent Márton temetőben nem lesz elég hely. Az odatemetett több mint ezer katonát már a 1920-as évek első felében kihantolták, és áthozták a Jáki útra, ezzel megkezdődött a hősök különálló, méltó kegyeleti helyének kialakítása. Akkoriban kezdtek „hősi emlékfákat” ültetni ide a hozzátartozók a város biztatására. Ezek közül több meg ma is áll.

Andor Ferentől leírása szerint a katonasírok a két világháború időszakára szerint, illetve nemzetiségi parcellákra tagozódnak. Az első világháborúban elesett magyar, román, szerb, orosz, montenegrói, osztrák és olasz katonák nyughelyei részben tömeg-, részben egyedi sírok. Rajtuk gránit, műkö fejkövek illetve emlékoszlopok vannak. Itt avatták fel 1928-ban Rumi Rajki István a „Kürtös” című szobrát, amely Lehel, az Árpád-kori kalandozó magyar hadak egyik vezérért ábrázolja. A szobrot 1994-ben cserélték ki, mert a közel hetven év alatt jelentősen megrongálódott. Az eredetit a Rumi Rajki Műpártoló Körnek köszönhetően restaurálták, és a Zarkaházi kastélyban kapott helyet. Az újraöntött másolatot láthatjuk most a Jáki úti Hősi temetőben.

A második világháború áldozatairól Andor Ferenc pontos számadatokat ad: 78 magyar, 190 német katona egyedi sírban nyugszik, a szovjet katonák három tömegsírban: 24, 21, 24 katonát temettek el egy-egy nyughelyen. 108 elesett egyedi sírban fekszik. Az 1950-es években állították a szovjet tömegsíroknál álló emlékművet. 1989-ig a szovjet sírokat gondozták, de a többi katonasír elhanyagolódott, a fakesztek elkorhadtak, a névtáblák lehullottak. A temetővezetés célul tűzte ki, hogy az egész katonai temetőt egységesen kezelje, a hősi halottakhoz méltó parcellává rendezze, a meglévő síremlékeket felújítja. Mindez meg is valósult 1992-ig. A burjánzó növényzetet kivágták, a haszon- és díszfákat megnyesték, új fákat, díszbokrokat telepítettek. Azóta valamennyi katonasír területe állandóan gondozott, ápolt, rendszeres a fűnyírás és a környezet takarítása itt is, amint az egész temetőben.

A Jáki úti temető F-3 parcellájának egy részét szintén katonai temetőként kezelik. Itt temették el az 1945-ös szombathelyi bombatámadás katonai és polgári áldozatait. A temetőkönyv szerint 15 tömegsírban 265 katona és 1295 polgári személy nyugszik. A fenntartó gondozza a területet, kevés a hozzátartozók által gondozott sír. A Hősi temető német parcellájában gyűjtötték össze egész Vas megyéből a német katonák földi maradványait. Exhumálták a csontokat és itt újratemették, 1998. augusztus 26-án áldották meg a helyet, ahol sokan fekszenek beazonosítatlanul is. Andor Ferenc leírása szerint a 80-as évek végéig elfelejtett helynek számított a Hősi temető. Ahogy azonban felújították az emlékművet, renoválták a sírköveket, olvashatóvá tették a neveket, rendezték a környezetet, ismét figyelem irányult rá. Rendszeresen koszorúznak itt iskolások, 1994 óta a Német Háborús Sírokat Gondozó Népi Szövetségtől német fiatalok jönnek, hogy tábor keretében fenntartási munkákat végezzenek. 2001 júliusában a szombathelyi Pelikán park temetőjében nyugvó 63 szovjet katonát is exhumáltak, és áthelyezték ide a Hősi temetőbe, egyedi sírokba. Az ünnepségen az orosz nagykövetség és a város is képviseltette magát. 2004. október 30-án egy gyönyörű kápolnát szentelt itt dr. Konkoly István megyéspüspök.

A Hősi temető legújabb objektuma: 2010-ben állították fel Veres Gábor szobrászművész átlótt vaslemezéből való emlékművét az 1956-os forradalom és hőseinek tiszteletére. A szobrász a tanklövessel – amelyet tényleges katonai terepen szervezett, beépülve a Tata melletti Szomódon tartott lögyakorlatba, ő szolgáltatva a céltárgyat, amire egy T72-es harckocsi lőtt – az erőviszonyokat próbálta érzékeltetni: milyen kevés esélyük volt a felkelőknek a szovjet tankok hatalmas pusztító erejével szemben. Az áldozatok és az emlékezés nyíló virágává változik a lövedék átütötte, vastag fém, amint szirmokra bomlik a túloldalon.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Takács Ferenc: Végtelen csönd – „Az örök vadászmezők” Szombathely és Vas megye temetőiről. A Vas Megyei Temetkezési Vállalat kiadásában, 2003
- Takács Ferenc: Porladó kövek árnyékában – Vas megye jelentős személyiségei, Szombathely, 2006.
- Andor Ferenc: Szombathelyi Hősi Katonatemető – kézirat (Megtekintés: 2017. április 16-án)
- Magyar Katolikus Lexikon, Szent István Társulat, Budapest, 2004
- Fazakas Péter: 5. Urbanisztikai nap 1989. május 13. In: Városépítés, 1983. 19. évf. 4. sz. p. 37.
- Falutörténet – Rum honlapja – http://www.rumkozseg.hu/index.php?v=1&p=21&function=2_2&lap=10 (Megtekintés: 2017. 04.17.)
- Csörötnék katolikus temploma – In: Magyar építőipar, 1988. január-február 1–2. sz. p. 48.

- Örök ige temploma – Csörötnek honlapja – <http://www.csorotnek.hu/turizmus/helyi-latvanyossagok/orok-ige-temploma> (Megtekintés: 2017. 04. 17.)
- Nagy Péter: Településeink ésszerű fejlődéséért – Beszélgetés a megyei főépítésszel – In: Vas Népe, 1981. 26. évf. február 8. p. 4.
- Erős Zoltán: A falumegújítás 10 éve – In: Vas Népe 1998. 43. évf. 165. sz. július 16. p. 3.
- Balogh Péter: Éhen Gyula, egykori polgármester emlékezete – In: Vas Népe, 1995. 40. évf. 283. sz. december 2. p. 10.
- Merklin Tímea: Szép szavak kincstárnoka, Szombathely MJV Önkormányzata kiadásában, 1997
- Merklin Tímea: Gazdag Erzszi – Arcképcsarnok – Híres Szombathelyi Nők, Szülőföld Kiadó, Szombathely, 2012
- Halmágyi Miklós: 60 éve gyorsan, pontosan, érdekesen mindenről, ami Vas megyében történik – In: Vas Népe, 2017. január 25. p. 1-5.
- A Szociális Munkáért Életmű-díj posztumusz: Gyebrovski János – méltatás http://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/szent_marton_gala_dijak_szombathely_2014 (Megtekintés: 2017. 04. 16-án)
- Szombathelyi Bartók Béla Zeneiskola Alapfokú Művészeti Iskola honlapja – <http://szombathelypont.hu/hasznos/oktatas/altalanos-iskolak/szombathelyi-bartok-bela-zenei-alapfoku-muveszeti-iskola.2953/> (Megtekintés: 2017. 04. 23-án)
- Ki kicsoda a magyar irodalomban? Könyvkuckó Kiadó, Budapest, 1999
- Benda László: Éhen Gyula – In: Dunántúli Tanítók Lapja, 1932. 8. évf. január 1–15. 1–2. sz. p. 16.
- Szenkovits Péter: Milyen a közérzete? – Beszélgetés Takáts Jenő ügyvéddel = Vas Népe, 1996. 41. évf. 139. sz. június 15. p. 4.
- Gombás Imre: Dr. Takáts Jenő ügyvéd, az Osztrák Köztársaság tiszteletbeli konzulja = Nyugati Tükör, 1999. 2. évf. július 11. sz. p. 14–15.
- Gál József: Emlékezés Koncz János sírjánál, 2013. – <http://zeneiskolasarvar.hu/nev-ardonkrol/> (Megtekintés: 2017. 04. 17.)
- Gál József: Bárdos Alice – Arcképcsarnok – Híres Szombathelyi Nők, Szülőföld Kiadó, Szombathely, 2013
- Merklin Tímea: Tankkal faragott – Vas Népe, 2010. április 3. p. 4.
- Merklin Tímea: Ketten együtt közel száz éve – Vas Népe, 2010. október 30. 13. p.
- Fejérdy András: Titkos püspökszentelés(ek) Magyarországon 1960 őszén – *Részletek a „Csapdában” című könyvből. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989. Szerk. Bánkuti Gábor–Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L’Harmattan, Bp., 2010. 129–155.* http://eucharisztikus.kongresszus.hu/FA_szemin_17.html (Megtekintés: 2017. 04.17-én)
- Meghalt Miszori Zoli atya – http://villanyharfa.blog.hu/2012/09/06/meghalt_miszori_zoli_atya (Megtekintés: 2017. április 17-én)

- Pásztor – Murai Gábor és Tóth Gergely dokumentumfilmje Miszori Zoltán esperes-főplébános életéről – <http://www.tvszombathely.hu/hirek/pasztor—dokumentumfilm-miszori-zoltan-esperes-foplebanos-eleterol-20130902>
Adásban volt: 2013. szeptember 2.
- Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal – Ráth Mór kiadásában, Pest, 1860.
- Elhunyt Wagner András – <http://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/27741> (Megtekintés: 2017. 04. 23.)
- Wagner András – https://hu.wikipedia.org/wiki/Wagner_Andr%C3%A1s (Megtekintés: 2017. 04. 23.)
- Bodor Ferenc: Tóth Géza – <http://www.vas megye.hu/vasi-ki-kicsoda/toth-geza-sulyemelo> (Megtekintés: 2017. 04. 23.)
- Síremlék Szarka Zoltánnak – <http://www.szombathely.hu/onkormanyzat/onkormanyzati-hirek/dr-puskas-tivadar/siremlek-szarka-zoltannak.10331/> (Megtekintés: 2017. 04. 25-én)
- Béládi Miklós, Rónay László: A népi és népies lírikusok, A magyar irodalom története 1945–1975. Budapest: Akadémiai Kiadó (1981–1990).
- Radnóti Kovács Árpád – <http://szombathelypont.hu/latnivalok/nevezetes-polgarok/radnoti-kovacs-arpad.3832/> (Megtekintés: 2017. 04. 25-én)
- Budai Rózsa: Egy tiszteletreméltó művészcsalád. In: Vas Népe 1991. 36. évf. 297. sz. aug. 23. p. 5.
- Merklin Tímea: Egyházművészet kartonokon. In: Vas Népe, 2001. 46. évf. 108. sz. május 10. p. 7.
- Békefi Antal – <http://szombathelypont.hu/latnivalok/nevezetes-polgarok/bekefi-antal.3758/> (Megtekintés: 2017. 04. 25-én)
- Gyászoljuk Békefi Antalt – nekrológ. In: Vas Népe, 1982. 27. évf. 228. sz. szept. 29. p. 8.
- Magyar Közlöny, 2007/173. szám 13043. o., a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 26/2007. számú határozata, 2007. december 12.
- Pomogáts Béla: A hosszú esők ideje – Káldi János válogatott és új versei In: Vas Szemle 1984. 38. évf. 1. sz. p. 129–131.
- Farkas Imre: Beszélgetés Káldi Jánossal a „harmadik” ürügyén. In: Vas Népe, 1970. 15. évf. 63. sz. márc. 15. p. 9.
- Balogh József: Csak a fák mulandóak, az erdő örök – Egy délelőtt Majer Antal nyugdíjas professzornál. In: Vasvármegye, 1993. 24. sz. június 13. p. 4.
- Koloszár József: Dr. Majer Antal (1920–1995) – nekrológ. In: Erdészeti Lapok, 1996. 131. évf. febr. 2. p. 38.
- Pozsgai Zoltán: Kiállítás nyílik Tapolcán Zentai Pál műveiből. In: Vas Népe, 1981. 26. évf. 192. sz. aug. 16. p. 9.
- Merklin Tímea: Legyen azoké, akiktől kapta. In: Vas Népe, 2001. 46. évf. 17. sz. január 20. p. 6.
- Kettős jubileum – Látogatás Smidt Lajosnál. In: Vas Népe, 1966. július 3.

Keppel Csilla: Dr. Smidt Lajos mint múzeumalapító. In: Vasi Szemle 2014/1.
Ács László: „De azért szépeket álmodom” – Száz éve született Finta Sándor. In: Vasi
Honismereti Közlemények, 1989. 1. sz. p. 5-8.
Szombathely 1777–1927 – Jubiláris emlékalbum, szerkesztette: Fehér Károly – Az
1990. évben alakult Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata 100. köz-
gyűlése alkalmából készült hasonmás kiadás. Megjelent száz számozott díszkö-
téses és ezer fűzött példányban. 1997. október 23., p. 65-66.
Előadás az új köztemetőről. In: Hír, 1920. március 9. p. 1.

